

Saját monodrámájának nézője

„Az én eszményem az olyan vers, amely azok előtt tud kinyílni, akiknek van idejük az időtlenségre.”
(Beszédes István)

Beszédes István költőt egy újságíró-táborban ismertem meg a zentai Tisza-parton kilencvenhét nyarán. Abban az időben én éppen jogot tanultam a jogtalanság paradicsomában, ő pedig a Képes Ifjúság újságírójaként megpróbált némi kultúrát csempészni zűrzavaros hétköznapijainkba. Például úgy, hogy *Tetszőleges irány* címmel megszerkesztette tizenhat vajdasági magyar fiatal költő antológiáját. A kötet a NATO-bombázások ideje alatt látott napvilágot, így akár *lebombázott verseknek* is nevezhetnénk a tartalmát. Bombák nélkül is azonban mozgalmas idők jártak akkoriban, az irodalom területén szűkebb pátriánkban megkezdődött az addigi szellemi monolit fellazulása, hosszabb-rövidebb ideig működő folyóiratok és kiadók jelentek meg, új alkotóműhelyek születtek, egy-szersmind bizonyos esztétikai pluralizmus jött létre. A zEtna irodalmi portál, majd kiadó megalakításával Beszédes István is tevékenyen kivette a részét ebből a *kánontörési* folyamatból. Akkor megkezdett küldetését az elkövetkező két évtizedben is folytatta. Szerkesztőként számos műhelymunkát kezdeményezett, kiadóvezetőként több mint száz kötet megjelenésében vett részt, fesztiválszervezőként pedig fáradhatatlanul egyengette a zEtna „magmatársaságához” tartozó irodalmárok útját. Közben írt: drámát, kisprózát, verset. Az idén hatvanéves költővel elsősorban az alkotási folyamatról, a versnyelv sajátosságairól és a lírai hang hatótávolságáról beszélgettünk.

SÁNDOR ZOLTÁN: Kívánja-e a pirosat? *című első versesköteted fülszövegében azt olvashatjuk, hogy Felsőhegyen nőttél fel, s túlnyomórészt intellektuális töltésű verseid tájlírai elemei gyermekkorod falusi világában gyökereznek. Honnan érkezel és mit hoztál magaddal otthonról haza – a faluból a városba?*

BESZÉDES ISTVÁN: Talán a szemlélődés keretét, egy kertet, amit az ismeretlen határol – szülői házunknak szép, ápoltság volt. Vagyis nem tudom pontosan, hogy ez egy elhatárolt tér vagy időkeret-e inkább, esetleg a tudat, az eszmélés tere. Szóval egy kertet a nádíron és pár könyvet. Az ablak, amelyet egy-egy könyv nyitott ki, izgalmas optikát adott a közvetlen tapasztaláshoz.

– *A város a te esetekben elsősorban Zentát jelenti. Az általad alapított irodalmi portál és könyvkiadó, a zEtna is a város nevének anagrammája, egészen pontosan a város*

nevét egyesíti az Etna nevezetű szicíliai vulkán nevével – innen az alcím: magazin a vulkán alatt. A kapcsolat azonban kétirányú. Többek között magának a zEtnának is köszönhető, hogy a Tisza menti város manapság a vajdasági magyarság egyik kulturális központjának számít. Hogyan éled meg a várost, megítélésed szerint, mekkora lehetőséget nyújt a kibontakozásra? Mi az előnye, illetve hátránya a fizikai távollevésnek a nagy kulturális központoktól?

– Egyrészt egy nagy világfaluban élünk, újabban pedig már úgy is fogalmazhatunk, egy óriási home office-ban. Centrumban és periférián hasonlóan jó közvetett kapcsolattartási lehetőségek kínálkoznak. Tökéletesen nem is tudnánk számítani magunkat. Zentára megfelelő életkorban, késő kamaszkorban, a hetvenes évek végén kerültem, amikor nagyjából beilleszkedtem, a nyolcvanas évek következtek, amelyek hordoztak kivételes lehetőségeket, alakulni kezdett egy olyan szellemi tér, amelynek hatása még ma is tapasztalható, és hozzájárult a háborús éveket is átívelő, a város nagyságához mérten kivételesen mondható kulturális produkcióhoz.

– Az 1999-ben indult zEtna irodalmi portál a legrégebb folyamatosan működő magyar nyelvű internetes folyóirat, ami már önmagában tiszteletre méltó teljesítmény. Az elmúlt 22 év alatt a virtuális világ terén is sok minden megváltozott: megjelentek, illetve széles körben elterjedtek a közösségi oldalak, az okostelefonok, a különféle applikációk. Ez mennyire befolyásolta és befolyásolja egy internetes magazin fennmaradását és olvasottságát?

– Rengeteg változás történt kilencvenkilenc óta. Ott, az ezredforduló küszöbén megnyílt ez az óriási, belakatlannak tűnő tér, és szinte felkínálta, hogy oda az irodalmat a meglevő kánonokat felülíró rendszerben áttelepítsük. És hogy helyet kapjanak benne a kis, alulról szerveződő fórumok, műhelyek. A Magyar Elektronikus Könyvtár internetes olvasóterme ekkorra már látogatható volt, a kortárs irodalmi lapok bevezetése még erősen teszszakaszban volt. Az internetes irodalmi jelenlét, jelenlét-irodalom talán első mozgatója, azt hiszem, Balla D. Károly (Ungparty, Netpánsíp) lehetett, de a zEtna indulásával egy időben vagy nem sokkal azt követően egy sor ilyen forrás nyílt meg, a Dokk.hu, a Kontextus.hu, a Szabad formák, a Káfé... Ebből az időszakból mára folyamatosan csak a zEtna maradt aktív. Később már formálódni kezdett a támogatási háttér, és olyan irodalmi, művészeti portálok létesültek, amelyek mögött infrastruktúra, hagyományos szervezettség áll, majd a hagyományos folyóiratok is kiléptek az internet-térbe. Mára a hálós források között a kortárs irodalom kedvelője kedvére válogathat. A helyzetet legfeljebb az bonyolítja, hogy az a belakatlannak tűnő tér, amit az internetes irodalom – nevezzük így – hőskorában érzekeltünk, ha nem is lett belakott, de zsúfolttá vált, akár egy autósztráda vagy mint az az orbitális pálya, amelyen működő és elveszett műhold, űrszemét, valódi és holt érték egyaránt kering. Szerencsére nem csupán a hálós tartalom mennyiség, hanem az elérők és az elérést is segítő eszközök száma is növekedett. Így a zEtna látogatottsági statisztikája is folyamatosan emelkedik, most évi félmillió főnél tart. Ha összeadom, hány olvasója volt a húsz év alatt portálunknak, akkor az egy népesebb ország lélekszáma.

– Egy interjúban azt nyilatkozta, hogy a művészet, az irodalom, a költészet nyelvén szól meg a legtisztább beszéd, amit ebben a korban hallasz. A mindennapi megszólalással ellentétben miben rejlik a költői hang jellegzetes tisztasága?

– Amit hallunk a köztes térben, azok olyan közlések, amelyeknek többnyire kendőzetlen vagy rejtett céljuk van. Ezek indítéka lehet kereskedelmi, politikai... stb. Ezzel szemben például egy költői közlés megteheti, hogy belső készletéből szülessen meg, célja pusztán emberi, a napi célszerűségek tükrében céltalan legyen. A költő előtt álló lehetőség, hogy mélyebbre ásson, kiemeljen valamit a belső végtelenből, az egyedülvalóságból. Egy másik válaszlehetőség talán a közlés által megszólított személy megnevezésében vagy megnevezhetetlenségében rejlik, hogy aki ír, kihez hajol oda, kihez szól, ki az, akit érez a válla fölött belelesni a keze nyomán megjelenő sorokra... Ki az első olvasója annak, aki belső készletével ír, ki a hallgatója annak, aki befelé beszél?

– Halk szavú költő vagy. Emellett vezeték- (Beszédes) és beceneved (Dumas/Dumás) ellenére még szűkszavú is. Verseidből számúztad a történetet, az epikai hangot, kizárólag az érzéskeltésre és élményteremtésre összpontosítasz. Teszed ezt is rendhagyó módon: egyedi formavilággal, artisztikus játékossággal, finom iróniával, furcsa képzettársításokkal, különleges szavak használatával, amelyek között egyaránt megtalálhatók az archaikus kifejezések, az idegenül hangzó nevek, a szleng és a tájnyelv. A kor embere, aki azonnal mindent tudni akar, hogyan tudja befogadni az efféle költészetet?

– A vers nagyon sokszor bonyolult jel, nem olyan, mint egy közlekedési tábla vagy egy villanó üzenete a modern kommunikációnak, amelynek a másodperc tört része alatt kell eljutnia a célszemély tudatába. Erre már csak azért sem alkalmas, mert betűkkel van kódolva. Hordozhat képet, de azt az olvasónak magának kell megjelenítenie. Ami eltart. A vers vagy bármely mű lehetősége, hogy kinyisson egy idődimenziót vagy az időtlenség dimenzióját. Az én eszményem az olyan vers, amely azok előtt tud kinyílni, akiknek van idejük az időtlenségre.

– Költői megnyilvánulásod egy szavak által teremtett, külön bejáratú világot feltételez. Szállóige című versedben a következőt írod: „Keres egy nyelvet, egy belső kontinenst, / amelyen pille és falevél egy szó.” A „belső kontinens” megteremtése, felfedezése, felderítése intellektuális kihívás vagy inkább valamiféle menekülés a valóság béklyói elől?

– A versek jelek is, híradások testi létünkről, lelki-szellemi életünkről. GPS-koordináták, ha úgy tetszik. De nem csupán a külső térből érkeznek, hanem a belsőből is. Külső és belső valóság, egyik a másikra vetül. És a befelé tartó utazás nem kevésbé érdekes. És ez a két ellentétes irányba haladó pálya egy pontból indul, és a végtelenben akár keresztezheti is egymást. A valóság béklyói elől nincs menekvés, legfeljebb interpretációs lehetősége van.

– Verseid olvasva sokszor úgy érzem, mintha egy (poszt)avantgárd színházi előadást néznék, színpadi megvilágításban tűnnek fel a glaciális részletek, a jégkorszak bejövetele, a vurstli káprázata, a [leg]belső tenger, a Tiszától Andromedáig hömpölygő Úrazúr, s ami mindvégig megnyerő, az a kimunkált szövegtest hideg harmóniája, a mű – a cizellált versek – hangulata, amely ebbe az általad tökéletesen megkomponált világba kalauzol.

Miért fontos számodra, hogy költői megnyilatkozásod mind poétikailag, mind formailag eltérjen az általánosan megszokott versnyelvtől?

– A nyelv az, amelyen belül újratereztünk, újrafogalmazódunk, meghúzzuk birtokunk határát az idegenségben. Pláne, ha írással foglalkozunk. Ki kell alakítani egy *különnyelvet*, amilyen a versnyelv is, ami csak a miénk, amit akár egy ritka dialektust, egyetlen ember beszél. Egyébként mindenki bír ilyenrel, az is, aki csak ötszáz szót használ. Külön törvényei vannak attól függően, ki mihez nyúl, ki mit tart bevethetőnek, mit választ, milyen nyelvi rétegeket, mondatnyi szerkezeteket, mennyi archaizmust vagy szlenget. A költő, ahogy minden művész is, bizonyos értelemben hangember. A festő szignózza a képét. A költői nyelvek, ha úgy tetszik, sok kis szignóból állnak.

– *Nem véletlen említettem az imént a színházat, hiszen színházi kötődésed többértű. Drámaírással is foglalkozol, szövegeid alapján több színházban is készültek előadások. Ezek esetében viszont az történik, hogy az olvasó/néző egy lírai világba csöppen, a darabokat áthatja az intellektuális költészet atmoszférája. Nyilvánvaló, hogy a költészet és a színház is nagyon fontos szerepet játszik az életedben, gondoljunk csak Magrittesziget című, posztdramatikus verseket tartalmazó kötetedre. Hogyan működik alkotás közben ez a kölcsönhatás?*

– Van egy bizonyos, tulajdonképpen *bukott* rendezői és szerzői színházi praxisom, ami miatt minden helyszínben meglátom a színpadot, és a belépő személyekben a drámai karaktert. Saját monodrámámnak is nézője vagyok. Kinek nincs ilyen belső színháza? És ilyen belső színen játszódik a líra. És a versnek is van dramaturgiája.

– *Eddigi kulturális munkásságod tartva szem előtt, kijelenthető, hogy számodra a művészet se nem szórakozás, se nem szórakoztatás. Hogyan határoznád meg a művészet funkcióját és küldetését korunkban?*

– A lényege most is mindennek egyszerűen a „játék”. Irigylem a hangszeres előadókat, hisz amikor megszólaltatják a hangszerüket, azt mondják rájuk, hogy játszanak. A színészek esetében szintén. A rendező már nem játszik? Az énekes sem? Pedig hangszer a teste. Van az írói testnek is jelentősége, amint hordja a törékeny üvegkoponyát, vagy időtlen egy asztal fölé görnyed, áthatva szenvedéllyel, kétségbeeséssel...

– *Gyakran elhangzik a vád, hogy az írók egyre inkább csak egymásnak írnak, s valóban, mintha elfogynának a könyv olvasók. Kiadóvezetőként és művelődésszervezőként hogyan látod a helyzetet? Mit lehetne, illetve kellene tenni, hogy felkeltsük az érdeklődést az olvasás, azon belül is a kortárs írók műveinek olvasása iránt?*

– Az egyáltalán nem szégyen, ha az író olvas is. Az meg kimondottan dicséretes, ha olvassuk egymást is. Kevés az olvasó, aki csak olvas. Sok olvasó úgy olvas, hogy közben írói szerepbe helyezi magát. Más meg a regényhősébe... A világ utolsó könyvbemutatóját úgy képzelem el, hogy az este végén az egyetlen néző odalép az íróhoz, lenyűgözött, amit hallottam, mondja, és így folytatja: tudja, én is írogatok. Valójában a gyors, vizuális kommunikáció ma a menő, a könnyen emészthető, irányított, egyszerű szerkezetű információk, ahogyan

az egy fogyasztói társadalomban dukál, amelyben a fogyasztó célpont. Az író többnyire nem marketingmenedzser. A könyv pedig mégsem egészen kereskedelmi termék, bár ha nem lenne pénzben kifejezhető értéke, forgalmazni sem lehetne. Persze élnünk kell minden civilizációs vívmánnyal az olvasás tevékenységének fenntartásáért, és például előre gyártott képekkel (reklámmal) felhívni a figyelmet egy olyan tartalomra, amelynek megértéséhez belső képalkotási képességre van szükség. Az irodalmi szövegek olvasóhoz juttatása bonyolult mechanizmus, amelyben nyilván az alkotó tapasztalatára is szükség van, az ő elsődleges feladata ebben mégiscsak az olvasható tárgy szövegének létrehozása, gondolattal való feltöltése.

- Díjazásodkor az indoklásban (szinte) mindig elhangzik művelődésszervezői tevékenységed, amit a zentai Ifjúsági Művelődési Központban kezdtél, majd az Új Symposion főszerkesztőjeként és a Képes Ifjúság újságírójaként folytattál, hogy már több mint két évtizede szerkesztőként, kiadóként és fesztiválszervezőként a zEtna „magmatársaságához” tartozó irodalmárok útját egyengesd. A művelődésszervezői munka hátráltatja a költői, írói tevékenységet, vagy éppen fordítva, az állandó pezsgés a kollégák körében ihletően hat az alkotói munkára?

- Életemben összesen három és fél évet töltöttem főállású művelődésszervezőként. A többi passzióból történt, történik. Az emiatt megíratlan verseket nem sajnálom, sőt, ha kötetben nem is tudom kiadni őket, büszke is vagyok rájuk. Megérte elmulasztani őket. A zEtnás időszak háromszáz vulkán alatti beszélgetése, az irodalmi fesztivál eseményei ugyanannyi fontos találkozást is jelentenek író és olvasó, író és író, olvasó és olvasó között. Itt, a Bácskában ezeknek rangjuk van, és szeretjük megadni a módját. Nem megyünk el egymás mellett szó nélkül. Fromm után tudjuk, hogy a szerelem nem egyszerűen ránk talál, hanem tenni kell érte, a közéletet, és ezen belül a művelődést is „csinálják”, nem pusztán véletlenek, hanem tudatos tevékenység is formálja.

- Babel abrosza című kisprózád a következő felütéssel kezd: „Igazából egyetlen dologtól rettegek. Hogyha megöregszem, emlékezni kezdek.” Mi az elrettentő az emlékezés aktusában, és melyek azok az emlékek, amelyeket mindörökre a felejtés állapotába száműznél?

- Amikor ezt a mondatot írtam, nem igazán az öregedés foglalkoztatott, hanem a létélmény helyébe lépő szelektív emlékezet, hogy úgy teszünk, mintha éltünk volna. Persze olyan öregedő fazonokra is gondolhattam volna, mint amilyen lassan én vagyok, akik gyakorta újra akarják emlékezni az életüket, növekvő amnéziával és kényszeres hangsúlyeltolásokkal. Ismertem valakit, aki szülői háza udvarán megépítette a posztamenst saját mellszobrához. Olyan esetről is hallottam, hogy valaki felemeltette saját síremlékét, rendszeresen látogatta, takarította. Halottak napja táján aztán látta, minden sírra kerül virág, az emlékezés virágai, csak az övére nem. Furán, elhagyatottan festett az ünnepi temetőben. Vitt hát saját sírjára is koszorút. A feledésre pedig semmi szükség, amíg az emlékezet megbízhatatlan és felülírható. Ha kiiktatnánk belőle a nem kívánatos részleteket, úgy tűnik, nem történt velünk semmi bizonyos addigi

életünkben, mindentől elszakadva, gravitáció nélküli térben lebegünk. Az emlékezés hídja fényes, magas pontokra épül, de a híd lába a zavarosan kavargó folyó fenekén nyugszik. És van az a másik híd is, a fentinek a sötét vízben remegő tükörképe. Egyik történet – nevezzük úgy – a sikerekről, a másik pedig a fias-kóról szól. Ez az utóbbi sem kevésbé izgalmas, és ugyanannyira vagy tán még inkább rólunk szól.

Sándor Zoltán

Albrecht Dürer: A Szent Család (hidegtű, 21x18,1 cm, 1512–13)

BESZÉDES ISTVÁN 1961. szeptember 12-én született Zentán. 1986-tól 1989-ig művelődésszervező (Ifjúsági Művelődési Központ, Zenta), 1989-től 1991-ig az *Új Symposion* (Újvidék) főszerkesztője, 1991-től 2006-ig újságíró, újságszerkesztő (Hódmezővásárhelyen és Újvidéken), az 1999-ben induló, zentai székhelyű zEtna irodalmi portál (www.zetna.org) és könyvkiadó alapító-főszerkesztője. Napjainkig hét verseskötete (*Kívánja-e a pirosat?; Égvízi séta, déli tükkör; Messziről Andromeda; Magritte-sziget; Beszédes István legszebb versei; Kokon; Vagy lenolaj*) és egy-egy dráma- (*Rozsdaszín*) és kispróza-kötete (*Napkitörés*) jelent meg. 1988-ban Sinkó-díjban, 1994-ben Móricz Zsigmond-, 2003-ban Benedek Elek-ösztöndíjban, 2011-ben József Attila-díjban, 2016-ban Herceg János-díjban, 2018-ban Híd Irodalmi Díjban, 2021-ben pedig Szenteleky Kornél Irodalmi Díjban részesült. Szerbről és horvátból fordít. Zentán él.

SÁNDOR ZOLTÁN (1973) író, műfordító, publicista. Legutóbbi kötete: *Korunk lenyomata* (2020).